

POSTADOPČNÍ PODPORA: EFEKTIVNÍ STRATEGIE PRO ZAJIŠTĚNÍ STABILITY ADOPTIVNÍCH RODIN

POST-ADOPTION SUPPORT: EFFECTIVE STRATEGIES FOR ENSURING THE STABILITY OF ADOPTIVE FAMILIES

Leona Hozová – Naděžda Křečková Tůmová

Abstract

Post-adoption support represents a key factor in the successful integration of children into adoptive families and the long-term stability of these families. The aim of this article is to analyze and identify effective post-adoption support strategies that can strengthen adoptive families and contribute to their long-term stability following the adoption process. The article focuses on the need for the development of specialized services that address the specific needs of adoptive parents and their children in the Czech context, where systematic post-adoption support is lacking. The research, conducted using a mixed-methods approach, included both quantitative and qualitative methodologies. Through the use of questionnaires, interviews, focus groups, and thematic writing, valuable information was gathered regarding the needs of adoptive families. These methods allowed for a deeper understanding of not only the challenges faced by adoptive parents and children but also the perspectives of social workers from OSPOD (Department of Social and Legal Protection of Children) and experts from non-governmental organizations involved in the adoption process. The research indicates that adoptive families require specific assistance in addressing challenges related to the adaptation and integration of the child into the new family. The lack of professional support can negatively affect family dynamics, relationship stability, and the overall psychological well-being of all family members. The article provides an overview of the most effective approaches and interventions, including long-term psychological and therapeutic support, education for adoptive parents, and the sharing of experiences through support groups. Professionals play an indispensable role in the entire adoption system. While OSPOD social workers face inconsistent procedures and methodologies across the Czech Republic, workers from non-governmental organizations struggle with the problematic financing of services for adoptive parents. The research also highlights the importance of developing human resources in the field of post-adoption care. Ensuring quality support for adoptive families depends on investments in the education and long-term professional development of the specialists and workers responsible for supporting

families. Adequate human capital in this area is essential for creating a stable support system that will effectively meet the needs of both children and families after adoption, thereby contributing to their stability and long-term satisfaction.

Key words: Post-Adoption Support, Adoptive Families, Adoption Challenges, Social Workers, Family Stability

JEL Code: D91, K36, Z13

Úvod

Postadopční podpora je hybným faktorem úspěšné integrace osvojených dětí do nových náhradních rodin s cílem zajištění jejich dlouhodobé stability. I přes tuto skutečnost však v České republice systematická postadopční podpora, která by reflektovala specifické potřeby osvojitelských rodin, chybí. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (RILSA) realizoval v letech 2022 až 2024 rozsáhlý výzkumný projekt „Naplnění potřeb osvojených dětí a osvojitelů“ (IP70619), který se zaměřil na mapování celého procesu osvojení s důrazem na zjištění klíčových potřeb těchto rodin. Tento článek představuje analýzu výstupů z tohoto výzkumu, konkrétně se zaměřením na postadopční podporu, a poskytuje přehled efektivních strategií, které by mohly podpořit stabilitu a spokojenost osvojitelských rodin v postadopční fázi.

Osvojení je v České republice definováno jako přijetí cizí osoby za vlastní, s cílem vytvořit právní vztah mezi osvojitelem a dítětem, který napodobuje biologický vztah rodiče a dítěte. Přestože osvojení vytváří právní fikci běžné rodiny, v praxi tyto rodiny často čelí specifickým problémům, jako je adaptace dítěte na nové rodinné prostředí, řešení psychických a sociálních projevů dětí, nebo hledání způsobů, jak podpořit jejich zdravý vývoj a budování identity. Výzkum zdůrazňuje, že tyto výzvy mohou výrazně ovlivnit dynamiku rodiny a psychickou pohodu jejích členů, což důležitost specializované podpory ještě podtrhuje. Současný právní rámec osvojení v České republice, zahrnující zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, upravuje samotný proces osvojení a práva a povinnosti osvojitelů. Po soudním rozhodnutí o osvojení však rodina ztrácí formální dohled ze strany státu, s výjimkou případů, kdy je soudem nařízen dohled nad úspěšností osvojení. Na rozdíl od pěstounů nemají osvojitelé nárok na doprovodné služby, průběžné vzdělávání či další formy systematické podpory, přestože čelí obdobným problémům a výzvám.

1 Teoretické zakotvení a kontextuální rámec výzkumu v otázce postadopční péče

V posledních letech se postadopční podpora stává středem zájmu výzkumníků po celém světě, a to zejména vzhledem k rostoucímu uvědomění specifických otázek, kterým čelí osvojitelé i osvojené děti. V mnoha zemích jsou realizovány rozsáhlé výzkumy, které se shodují na důležitosti dlouhodobé psychologické a terapeutické podpory, vzdělávání osvojitelů a vytvoření systémových struktur, které by měly zabezpečovat kontinuální péči. Závěry těchto výzkumů jsou důležité i pro Českou republiku, kde není postadopční podpora systémově zajištěna.

Podíváme-li se na výstupy zahraničních výzkumů (př. Gibbs, 2010; King et al, (2019); Lee et al. (2020); Selick, 2007; Selwyn; Wijedasa & Meakings, 2014; apod.) je zřejmé, že postadopční služby jsou nepostradatelné při udržování stability osvojitelských rodin, a to zejména tím, že podporují dlouhodobé pozitivní fungování těchto náhradních rodin. Například výzkum autorů King; Gieve; Iacopini; Hahne & Stradling (2019) ukázal, že osvojitelské rodiny, které mají přístup k dlouhodobé terapeutické podpoře a odbornému vedení, vykazují vyšší míru stability a spokojenosti ve srovnání s rodinami, které takovou podporu nemají. Tento závěr podporují i výzkumníci Selwyn; Wijedasa & Meakings (2014), kteří zdůrazňují, že bez adekvátní postadopční péče může dojít ke zhoršení psychického zdraví jak dětí, tak i jejich osvojitelů, což může vést k narušení rodinných vztahů a v krajních případech i k ukončení osvojení. Podle studie provedené Lee et al. (2020) je důležité, aby měli osvojitelé přístup k relevantním informacím a nástrojům, které jim pomohou lépe porozumět specifickým potřebám jejich osvojených dětí. Tato studie rovněž upozorňuje na nutnost průběžného vzdělávání osvojitelů, které by mělo pokračovat i po dokončení adopčního procesu. Tato potřeba souvisí zejména se skutečností, kdy osvojené děti (především ty, které zažily rané trauma), mohou během svého dospívání procházet výraznými emocionálními a behaviorálními změnami, které vyžadují speciální odborný přístup. Edukace osvojitelů by tak měla být zaměřena na praktické dovednosti a strategie pro zvládání náročných situací, což potvrzují i další výzkumy. Například Homden (2016) poukazuje na skutečnost, že neinformovaní osvojitelé čelí vyššímu riziku rodičovského vyhoření a narušení rodinné stability. Obrovským tématem výzkumných studií jsou regionální rozdíly v dostupnosti služeb, které významně ovlivňují efektivitu postadopční podpory. Autor Selick (2007) uvádí, že rodiny žijící ve venkovských oblastech mají často omezený přístup k odborné pomoci, což vede k jejich izolaci a zvyšuje riziko adaptace a integrace dítěte do náhradní rodiny. Řešení tohoto problému spatřuje Selick (2007) nejenom ve

zvýšení dostupnosti odborníků, ale zejména v nastavení systematické podpory ze strany státu. Lee et al. (2020) rovněž poukazuje na potřebu efektivnější regionální distribuce zdrojů. Tato zahrnuje nejen rovnoměrnější rozdělení finančních a odborných zdrojů, ale také institucionální podporu a legislativní úpravu tak, aby bylo zajištěna dostupnost služeb ve všech regionech. Výzkumy tak ukazují na nutnost zajištění nejenom dostatku financí a odborníků v odlehlejších oblastech, ale také na vytvoření jasného právní rámce, který umožní zavedení institucionálních mechanismů podporujících rovnoměrné poskytování postadopční péče napříč celou zemí. Za neméně důležitou oblast považují některé výzkumy i význam podpůrných skupin pro osvojitele i děti z osvojení. Studie provedená Gibbs (2010) prokázala, že podpůrné skupiny představují významný zdroj emocionální podpory pro osvojitele, a to zejména v náročných obdobích, kdy osvojené děti např. procházejí krizí identity nebo řeší otázky svého původu. Tyto skupiny umožňují osvojitelům sdílet své zkušenosti a vzájemně se podporovat, což zvyšuje jejich schopnost zvládat úskalí, které s sebou osvojení přináší.

Metodologický proces výzkumu byl založen na aplikovaném přístupu s cílem získání prakticky využitelných poznatků z oblasti procesu osvojení v České republice. Byla realizována smíšená výzkumná strategie kombinující kvalitativní a kvantitativní metody, což umožnilo důkladnou analýzu jak frekvenčních charakteristik, tak i hlubší porozumění procesům a kontextům spojeným s tématem výzkumu. Přístup byl zvolen s ohledem na složitost tématu a potřebu propojit statistická data s narativy a významovými strukturami, které se odhalují zejména při kvalitativní analýze. Tímto spojením byla zajištěna komplexnost zkoumané problematiky a dosažení relevantních a spolehlivých závěrů. Použitá triangulace zahrnovala kombinaci různých zdrojů dat a výzkumných metod, čímž bylo možné ověřovat a doplňovat získané poznatky z různých perspektiv. Kvalitativní data byla získávána především prostřednictvím individuálních a skupinových rozhovorů s osvojiteli, odborníky na osvojení, pracovníky OSPOD a dětmi z osvojení, přičemž byla analyzována pomocí softwarových programů ATLAS.ti a MAXQDA. Kvantitativní data byla sesbírána prostřednictvím dotazníkových šetření mezi klíčovými aktéry v oblasti osvojení, jako jsou osvojitelé, pracovníci OSPOD a zástupci neziskových organizací. Data byla analyzována pomocí statistického programu IBM SPSS, přičemž byly použity standardní deskriptivní statistiky, kontingenční tabulky a pokročilé analytické nástroje, jako je ANOVA, k dosažení hlubších závěrů. Do kvantitativního výzkumného šetření se zapojilo celkem 577 respondentů a do kvalitativního výzkumu 139 respondentů.

2 Potřeby a limity podpory osvojitelských rodin

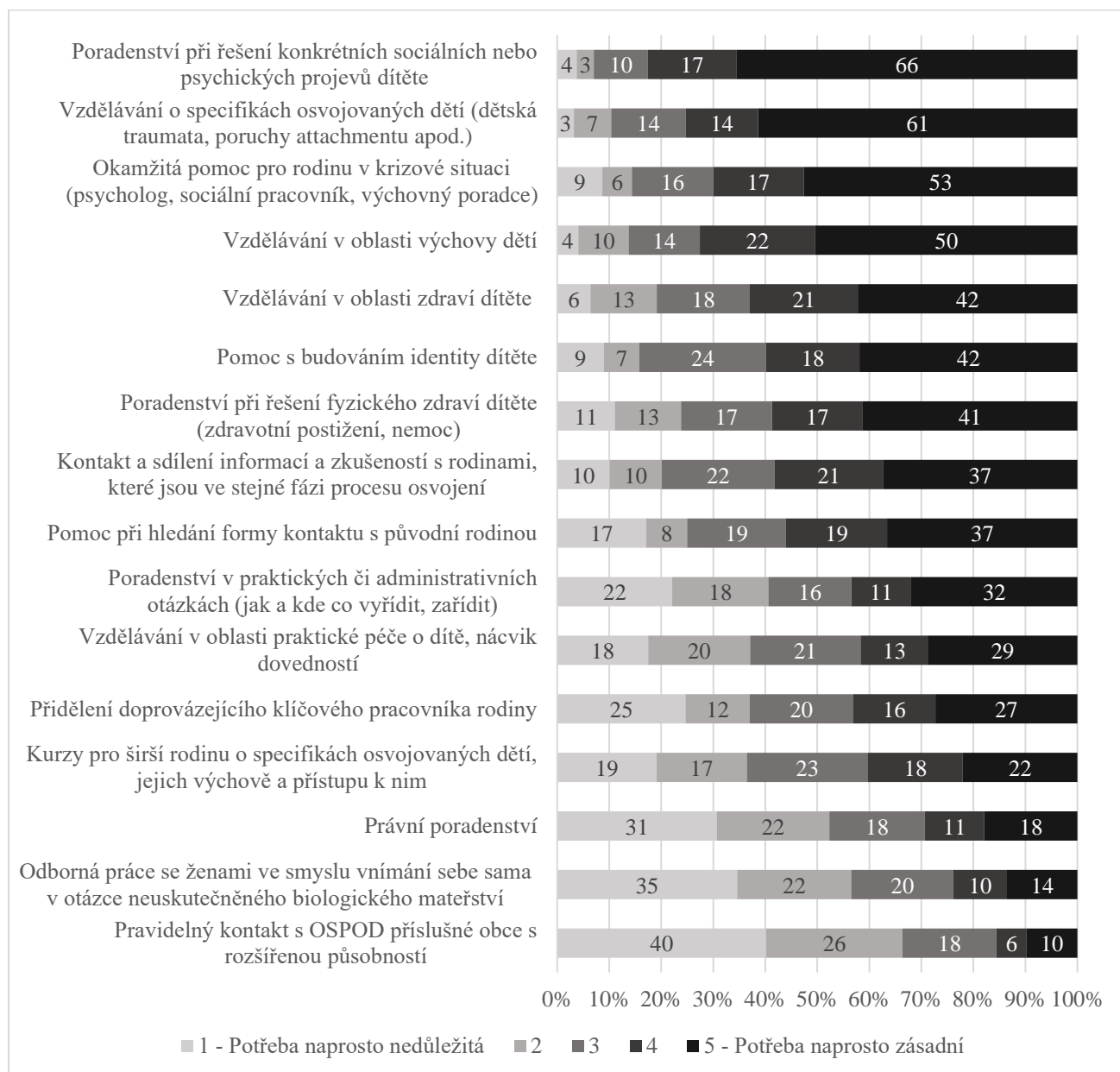
Ačkoli není systematická podpora rodinám po soudním rozhodnutí o osvojení dítěte v ČR zákonem zajištěna, naprostá většina (87 %) osvojitelských rodin je přesvědčena o tom, že i v této fázi by osvojitelské rodiny na postadopční servis měly mít zákonný nárok.¹ Součástí tohoto servisu by pak dle absolutní shody těch, kteří se pro tuto službu vyslovili, mělo být poradenství, naprostá většina by pak jako součást těchto služeb uvítala terapie (94 %), vzdělávání (94 %) a setkávání osvojitelských rodin (90 %).

Poptávku po podpoře osvojitelů v období po soudním rozhodnutí o osvojení potvrdilo i hodnocení potřeb ze strany osvojitelů pro tuto fázi procesu, které bylo realizováno formou klasifikace konkrétních potřeb osvojitelských rodin z hlediska jejich důležitosti.² Největší důraz kladli rodiče osvojitelé na oblast poradenství ohledně sociálních nebo psychických projevů dítěte a specifík osvojovaných dětí, tedy problémů, jejichž zdárné vyřešení je předpokladem úspěšné integrace dítěte do rodiny. Jako poměrně zásadní potřeba je v postadopční fázi osvojiteli vnímaná také možnost čerpat okamžitou pomoc rodinami v krizové situaci, důraz je kladen i na naplnění potřeby vzdělávání v různých oblastech péče o dítě (výchova, zdraví), na poradenství v oblasti fyzického zdraví dítěte (např. v případě nemoci nebo zdravotního postižení), případně na budování identity dítěte a hledání formy kontaktu s původní rodinou. Na straně osvojitelů je pro období po ukončeném procesu osvojení poměrně silně vnímána jako důležitá také potřeba kontaktu a sdílení informací s ostatními osvojitelskými rodinami. Ve všech výše uvedených oblastech cítí svou potřebu jako naprosto zásadní nebo velmi zásadní nadpoloviční většina osvojitelských rodin. Naopak mezi potřeby, kterým je osvojiteli v postadopční fázi přikládána nejnižší důležitost, patří pravidelný kontakt s OSPOD příslušné ORP (Fig. 1).

¹ 70 % dokonce zvolilo odpověď „rozhodně ano“.

² Respondenti přidělovali jednotlivým potřebám body od 1 do 5, kdy 1 = potřeba je naprosto nedůležitá, 5 = potřeba je naprosto zásadní.

Fig 1: Hodnocení důležitosti potřeb osvojitelských rodin po soudním rozhodnutí o osvojení – pohled osvojitelů (v %)

Zdroj: výzkumné šetření autork, 2024.

Nutnosti specifických forem podpory osvojitelských rodin v postadopční fázi jsou si vědomi i pracovníci OSPOD. Ti na základě své zkušenosti s prací s osvojiteli jsou si dle výsledků citovaného dotazníkového šetření RILSA vědomi významnosti potřeb osvojitelů³ zejména v otázce sociálních nebo psychických projevů osvojeného dítěte (69 %), potřeb okamžité pomoci osvojitelským rodinám, které se ocitnou v krizové situaci (66 %) a v oblasti specifik při výchově osvojeného dítěte (57 %). Dvě pětiny zástupců OSPOD považují

³ Uvažováno je bodové hodnocení dané potřeby hodnotou 4 a 5.

v postadopční fázi pro osvojitele na základě své praxe za zásadní nebo velmi důležitou také potřebu pomoci při budování identity dítěte. Přestože tyto výše jmenované potřeby dle výsledků dotazníkového šetření vnímají u osvojitelských rodin jako zásadní nebo jako velmi důležité vždy více než tři pětiny pracovníků OSPOD, je v případě hodnocení důležitosti potřeby poradenství při řešení konkrétních psychických nebo sociálních projevů dítěte a vzdělání o specifikách osvojených dětí vnímání důležitosti osvojitelskými rodinami oproti sociálním pracovníkům OSPOD signifikantně silnější.⁴ Mezi zástupci OSPOD a osvojiteli pak dochází k názorovému nesouladu v hodnocení některých potřeb osvojitelských rodin, kdy některým potřebám, deklarovaným jako zásadní nebo velmi důležité nadpoloviční většinou osvojitelů, pracovníci OSPOD naopak přisuzují v postadopčním období významně menší důležitost. Jde především o potřebu vzdělávání v oblasti zdraví a výchovy dítěte, mnohem méně intenzivně oproti osvojitelům je z jejich strany vnímána také potřeba kontaktu a sdílení informací s ostatními osvojiteli.

Přestože jsou si sociální pracovníci OSPOD potřeb osvojitelských rodin i po soudním rozhodnutí o osvojení vědomi, ze závěrů dotazníkového šetření vyplynulo, že zvláště služby určené rodinám po soudním rozhodnutí o osvojení nejsou osvojitelům z jejich správního obvodu často vůbec dostupné, respektive jsou-li dostupné, bývá jejich dostupnost omezena, zpravidla kapacitně, což ústí v dlouhou čekací dobu. Toto omezení se nejčastěji týká právě psychologických či terapeutických služeb. Delší čekací doba je však kritickým momentem zejména ve chvíli, kdy osvojitelská rodina čelí akutní krizové situaci a potřebuje okamžitou pomoc, což je potřeba, jejíž uspokojení je z pohledu 70 % osvojitelů a více než dvou třetin sociálních pracovníků OSPOD naprosto zásadní či velmi důležitá. Nemalý podíl zástupců OSPOD, v případě některých služeb je to až čtvrtina, navíc neměl o dostupnosti služeb osvojitelům ze svého správního obvodu vůbec povědomí.⁵ Data rozsáhlého výzkumného šetření RILSA dále ukázala, že i přes velký důraz na potřebu podporovat rodiny i po soudním rozhodnutí o osvojení vyjádřenou nejen osvojiteli, ale také pracovníky OSPOD, jsou poskytovateli služeb v období po soudním rozhodnutí o osvojení (jsou-li služby ve správním obvodu ORP vůbec dostupné) zejména neziskové organizace zaměřené na práci s osvojiteli, v případě psychoterapie pro děti a dospělé a rodinné terapie pak vedle neziskového sektoru i odborníci s příslušným pověřením. Tento sektor tedy v podstatě zaplňuje vakuum

⁴ Na pětiprocentní hladině statistické významnosti.

⁵ Toto se týká především povědomí o odlehčovacích službách, víkendových a zážitkových pobytech pro rodiče a děti, pobytových službách pro děti (kurzy, tábory), společných klubových setkáních, supervizi pro osvojitele nebo vzdělávacích seminářích pro osvojitele.

v uspokojování potřeb osvojitelských rodin po soudním rozhodnutí o osvojení a je klíčovým hráčem v jejich podpoře v náročném fázi po osvojení dítěte. Avšak nutno zdůraznit, že dostupnost těchto služeb je vedle kapacitních limitů často omezena také regionálně. Na nedostatečnou dostupnost odborných služeb a poradenství, zejména v oblasti psychologické podpory, často poukazovali respondenti žijící mimo hlavní město Prahu a Středočeský kraj.

Velkou nejistotu a nedostatečné povědomí o službách určených osvojitelským rodinám lze pak nalézt i ve skutečnosti, že v případě posatdopčního servisu a supervize pro osvojitele takřka polovina (46 %) ze všech dotazovaných osvojitelských rodin vypověděla, že o této službě ve svém okolí vůbec nevěděla, což může být dáno nejen nedostatečnou prezentací této možnosti, ale také neexistencí této služby v blízkosti bydliště osvojitelské rodiny.

Zajištění rovnoměrné dostupnosti těchto služeb a jejich kvalita napříč všemi regiony je přitom klíčová pro zajištění adekvátní podpory osvojitelům a jejich dětem ovlivňuje celkovou zkušenost osvojitelů a může výrazně přispět k úspěšnému zvládnutí procesu osvojení. Efektivní podpora a dostupnost služeb navíc mohou pomoci osvojitelům lépe se vyrovnat s výzvami, které osvojení přináší, ať jde o oblast finanční, emocionální nebo praktickou.

3 Postadopční podpora v České republice: Implementační strategie modelu systémového řešení

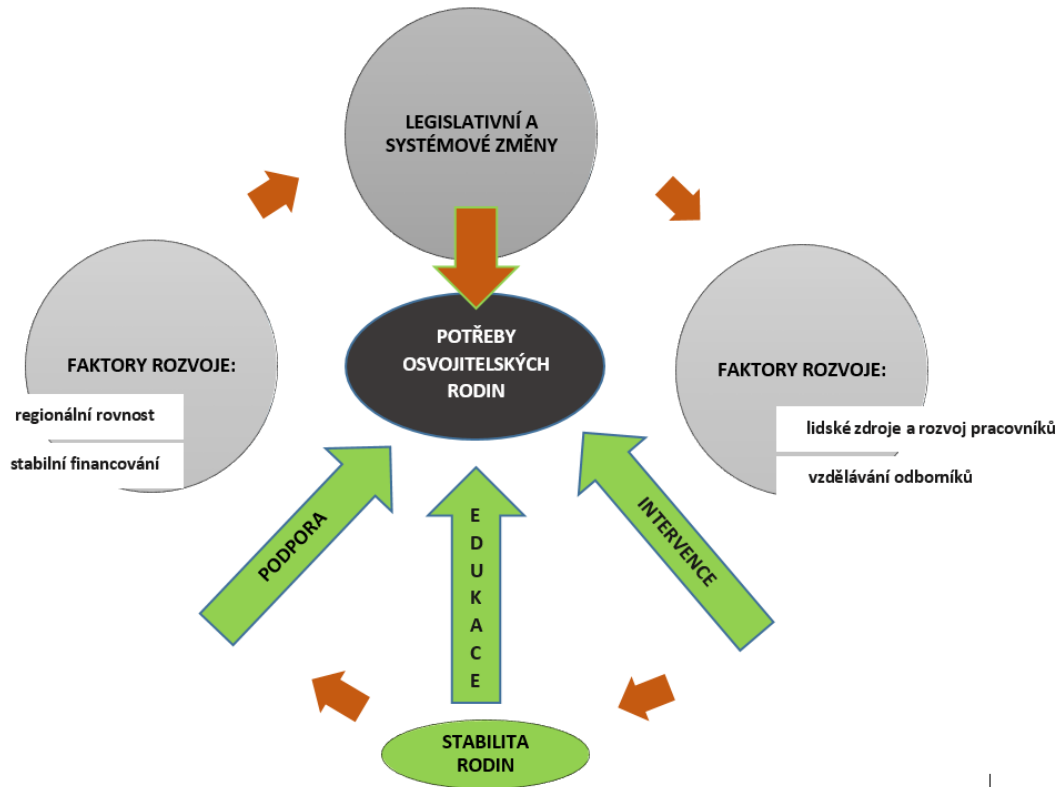
Výzkum taktéž identifikoval klíčové faktory ovlivňující kvalitu a dostupnost postadopční podpory v České republice. Z výsledků vyplývá, že současný systém postrádá dostatečně propracovaný legislativní a institucionální rámec, což výrazně omezuje dostupnost a efektivitu poskytovaných služeb. Tento stav vede k fragmentaci péče a znemožňuje dlouhodobou stabilitu osvojitelských rodin, které se potýkají s řadou specifických výzev. Identifikovaná potřeba legislativních změn je zásadní pro zavedení standardů služeb, zajištění stabilního financování a vytvoření specializovaných institucí, které by poskytovaly komplexní podporu rodinám po osvojení. Bez těchto zásahů nelze vytvořit efektivní a udržitelný systém, jenž by reflektoval specifické potřeby osvojitelských rodin a dětí.

Kromě legislativy výzkum zdůrazňuje také **zásadní roli lidských zdrojů** v oblasti postadopční péče. Kvalitní a efektivní podpora osvojitelských rodin závisí na investicích do odborného vzdělávání a dlouhodobého profesního rozvoje odborníků, kteří s rodinami a dětmi pracují. Tito profesionálové, zahrnující zejména sociální pracovníky, terapeuty či psychology, jsou klíčovými aktéry každého úspěšného systému podpory. **Adekvátní lidský kapitál**, zahrnující dostatečný počet kvalifikovaných pracovníků i jejich následné proškolení a

průběžnou odbornou supervizi, je nezbytný pro zajištění dlouhodobé efektivity služeb. Profesionálové vyškolení v postadopčních potřebách a pro práci s traumatizovanými dětmi mohou výrazně přispět ke stabilitě a spokojenosti rodin po osvojení. Významnou překážkou zůstávají regionální nerovnosti v dostupnosti odborných služeb, přičemž rodiny v mnoha oblastech ČR čelí ztíženému přístupu k péči, což prohlubuje nerovnosti v postadopční podpoře. Na základě těchto zjištění je předkládán model postadopční podpory (obr. 1), který reflektuje klíčové potřeby osvojených dětí a jejich osvojitelů. Model se zaměřuje na integraci psychologické podpory, vzdělávání osvojitelů a cílených terapeutických intervencí. Zásadním implementačním prvkem modelu je rovněž rozvoj lidských zdrojů, zajištění rovnoměrné dostupnosti služeb napříč regiony a posílení financování, které jsou nepostradatelné pro dlouhodobou stabilitu systému.

V následující části bude detailně popsán tento model, který představuje komplexní řešení pro vytvoření udržitelného a funkčního systému postadopční podpory v České republice.

Obr. 1: Integrovaný model postadopční podpory: Legislativní a institucionální rámce pro zajištění stability adoptivních rodin

Zdroj: výzkumné šetření autorek, 2024.

Model postadopční podpory představuje **holistický a integrovaný přístup** k zabezpečení dlouhodobé stability osvojitelských rodin a dětí v osvojení. Zohledňuje jejich potřeby a propojuje různé formy podpory, které jsou důležité pro jejich funkčnost a stabilitu. Současně však zdůrazňuje význam legislativních a institucionálních změn, které výrazně ovlivňují kvalitu a dostupnost služeb poskytovaných této cílové skupině. Pro zajištění efektivity a udržitelnosti postadopční péče je proto nezbytné integrovat tyto formy rozvoje a navázat je na širší legislativní a institucionální rámec pro umožnění efektivního fungování celého systému. Následující text se bude podrobně zabývat jednotlivými prvky modelu, jejich vzájemnými vazbami a procesem pro zajištění potřebné podpory osvojitelským rodinám.

Centrálním prvkem tohoto modelu jsou **potřeby osvojitelských rodin**, což představuje klíčový výchozí bod, z něhož se odvíjejí všechny další prvky podpory. Tyto potřeby jsou specifické a vyplývají z unikátního postavení osvojitelských rodin a dětí z osvojení, které se setkávají s mnoha výzvami spojenými nejenom s výchovou dětí, ale také se zvládnutím specifických problémů, které s sebou proces osvojení přináší. Osvojené děti si s sebou do nové náhradní rodiny přinášejí značné psychické, emocionální a behaviorální problémy, které představují pro osvojitele velkou zátěž. Toto zvyšuje jejich potřebu adekvátní podpory, ať už ve formě psychologické pomoci, vzdělávání nebo konkrétních terapeutických intervencí. Naplnění těchto potřeb je základním předpokladem pro stabilitu osvojitelských rodin, a proto tento centrální prvek tvoří osu, na níž je celý model vystavěn.

Prvním klíčovým komponentem modelu je **podpora**⁶, která hraje zásadní roli v udržení emocionální a psychologické stability jak osvojených dětí, tak jejich náhradních rodičů. Osvojené děti často přicházejí z prostředí, které je vystavovalo různým negativním vlivům⁷, které mohou mít dlouhodobý dopad na jejich schopnost přizpůsobit se novému rodinnému prostředí. Respondenti se nejčastěji vyjadřovali, že osvojené děti nejčastěji trpí poruchami attachmentu, raným traumatem, PTSD (posttraumatickou stresovou poruchou), poruchami chování nebo emocionální nestabilitou. V tomto kontextu je nezbytné zabezpečit osvojitelským rodinám a jejich dětem přístup k terapeutickým službám, které jsou zaměřeny na řešení těchto problémů. Odborná, cílená a systematická psychologická podpora by tak osvojitelům poskytla nástroj pro lepší porozumění potřebám jejich osvojených dětí, ale také by napomohla těmto

⁶ Podpora zahrnuje zejména psychologickou a psychoterapeutickou pomoc, dále i speciálně-pedagogickou podporu, terapeutické rodičovství, podporu formou sdílení a také různé formy terapií (arte, drama, muziko, ergo a další), které pomáhají při zvládnutí emočních a psychologických potřeb rodin.

⁷ Mezi tyto negativní vlivy řadí autorky nejen zkušenosti z raného kojeneckého věku, ale také vlivy působící během prenatálního období. Prenatální vývoj dítěte může být negativně ovlivněn faktory, jako je vystavení plodu toxickým látkám v důsledku užívání alkoholu, drog nebo kouření matky, nedostatečná prenatální péče, špatná výživa, stres či psychiatrická diagnóza matky. Tyto faktory mohou způsobit neurobiologické a psychologické obtíže, které následně ovlivňují vývoj dítěte, jeho schopnost adaptace na nové rodinné prostředí a jeho celkové emoční a sociální fungování po osvojení.

dětem postupně zpracovávat jejich traumata a zvládat emocionální problémy, které mohou z těchto traumat vyplývat. Tento prvek je propojen s **dlouhodobou stabilitou rodiny**, jelikož správně poskytnutá psychologická podpora vede k posílení rodinných vazeb, zlepšení komunikace mezi rodiči a dětmi a vytvoření bezpečného prostředí, kde se děti mohou cítit milované a bezpodmínečně přijímané.

Druhým klíčovým prvkem je **edukace osvojitelů**. Proces osvojení s sebou přináší různá specifika vyžadující od osvojitelů, aby disponovali nejen obecným rodičovským know-how, ale také specifickými dovednostmi potřebnými k výchově osvojených dětí, které si v minulosti prošly traumatizujícími zkušenostmi. Vzdělávací programy zaměřené na osvojitele by měly náhradním rodičům poskytovat klíčové informace a nástroje napomáhající pochopit chování a potřeby osvojených dětí, a zároveň jim umožnit efektivně reagovat na problémy vznikající z tohoto procesu. Osvojitelé by se v těchto programech učili, jak zvládat emoční a behaviorální výzvy, jak podporovat adaptaci dětí na nové rodinné prostředí a jak vytvářet bezpečné a stabilní prostředí pro jejich výchovu. Tato složka modelu je propojena s **efektivním rodičovstvím**, které je významným faktorem pro dlouhodobou úspěšnost osvojení. Vzdělávání osvojitelů tedy přispívá nejen ke zlepšení jejich schopnosti zvládat každodenní výchovné situace, ale také k posílení jejich sebevědomí a jistoty v rodičovské roli.

Třetím zásadním prvkem jsou **cílené intervence**, které zahrnují specifické terapeutické přístupy zaměřené na řešení problémů, jako jsou trauma nebo adaptace dítěte do nové rodiny. Tyto intervence jsou založeny na tom, že každé dítě a každá rodina jsou unikátní, a proto je nutné přizpůsobit přístup konkrétním potřebám dané rodiny. Cílené intervence mohou zahrnovat různé formy terapie, od individuální terapie zaměřené na dítě, přes párovou terapii pro rodiče, až po rodinnou terapii, která je zaměřena na zlepšení rodinné dynamiky a komunikace. Podpora raného traumatu je jedním z hlavních aspektů těchto intervencí, neboť mnoho osvojených dětí má za sebou zkušenosti, které negativně ovlivnily jejich schopnost navazovat zdravé vztahy s ostatními, včetně nových rodičů. Další důležitou složkou je adaptace dětí na nové prostředí, která zahrnuje jak podporu během prvních fází osvojení, kdy se dítě učí přizpůsobit se novému rodinnému systému, tak dlouhodobější podporu zaměřenou na zvládnutí problémů, které mohou vzniknout během dospívání. Tyto intervence hrají zásadní roli v tom, aby bylo možné zvládnout specifické problémy dětí, zároveň jsou nepostradatelným nástrojem pro dlouhodobou úspěšnost celého procesu osvojení.

Kromě výše uvedených klíčových prvků model taktéž zohledňuje **podpůrné rozvojové faktory**, které ovlivňují efektivitu poskytovaných služeb. Jedním z nich je **speciální vzdělávání odborníků** pracujících s osvojitelskými rodinami a jejich dětmi. Výzkum prokázal,

že kvalita poskytovaných služeb do značné míry závisí na odborné způsobilosti těch, kteří tyto služby poskytují. Odborníci by měli být vyškoleni k práci s dětmi s traumatickými zkušenostmi a měli by mít dostatečné znalosti o specifických potřebách osvojitelských rodin. Odborné proškolení těchto pracovníků jasně přispěje k vyšší kvalitě služeb a poskytne osvojitelům potřebnou odbornou podporu. Dalším nepřehlédnutelným faktorem jsou **regionální rozdíly**, které ovlivňují dostupnost služeb pro osvojitelské rodiny v rámci celé ČR. Výzkum ukázal, že tato skutečnost může negativně ovlivňovat jejich schopnost efektivně zvládat úskalí přicházející s procesem osvojení. Je nezbytné zajistit rovnoměrný přístup k těmto službám v celé zemi. Kromě omezené dostupnosti služeb osvojitelům dle závěrů výzkumu často naráží jejich poskytování na nedostatečnou meziinstitucionální spolupráci. Chybí zde potřebná koordinace činností těchto subjektů, dostatečné není ani sdílení informací mezi těmito institucemi. Podpora osvojitelům a osvojeným dětem je v důsledku toho často roztržitá, málo pružná a není komplexní, což se může negativně projevit na průběhu osvojení a následné stabilitě osvojitelské rodiny. Dalším velmi významným faktorem je **nedostatečné financování** organizací pracujících s osvojitelskými rodinami, které představuje jednu z hlavních překážek pro rozvoj a udržitelnost kvalitních postadopčních služeb. Všichni oslovení zástupci neziskových organizací pracujících s osvojiteli ve výzkumu RILSA vypověděli, že se potýkají s omezenými a nepravidelnými finančními zdroji a jejich organizace jsou tak většinou závislé na grantových programech a dárcovství. To ztěžuje plánování a dlouhodobé poskytování služeb a podpory osvojitelským rodinám a může to vést až k situacím, kdy po určitou dobu, zvláště v prvních měsících nového roku, nejsou schopny poskytovat rodinám a dětem potřebnou podporu, své služby buď omezí, některé zcela zastaví. S opakovaným nedostatečným finančním zajištěním svých služeb se přitom za uplynulých pět let potýkaly dvě třetiny neziskových organizací zapojených do dotazníkového šetření. Výpadky v poskytování služeb osvojitelům nejen, že omezují schopnost neziskových organizací reagovat na naléhavé potřeby rodin, ale tento kolísavý stav je zároveň zdrojem velké nejistoty, ohrožuje kontinuitu dlouhodobé práce s rodinami, snižuje efektivitu poskytovaných služeb a může se podílet na poklesu důvěry rodin ve schopnost systému poskytnout jim potřebnou odbornou pomoc. Nedostatek finančních prostředků tak vede jednak k nedostatku organizací a odborníků pracujících s osvojiteli, dále k již výše zmíněným regionálním rozdílům a s tím spojené omezené dostupnosti programů a služeb, což má negativní dopad na rozvoj a celkovou efektivitu postadopční péče. Model zahrnuje také zásadní kategorii **legislativní a institucionální změny**. Tyto změny jsou klíčové pro zlepšení postadopční podpory. **Legislativa** hraje zásadní roli v tom, jakým způsobem jsou služby financovány a jaké standardy musí být dodržovány při jejich poskytování. Legislativní

změny, jako je úprava zákonných norem či zavedení závazných metodik pro poskytování postadopční péče, mohou výrazně zlepšit kvalitu a konzistenci poskytovaných služeb. **Institucionální změny** mohou zahrnovat nejenom lepší koordinaci mezi jednotlivými poskytovateli služeb, ale zejména vytvoření specializovaných pověřených organizací, které budou zcela zaměřené na poskytování postadopční podpory a práci s osvojiteli a jejich dětmi v rámci celého procesu osvojení. Tyto změny by tak mohly vést k lepšímu fungování celého systému a mohly by zajistit, že osvojitelské rodiny a osvojené děti obdrží potřebnou kvalitní a systematickou podporu včas a ve všech fázích tohoto procesu.

Tento model postadopční podpory tak představuje komplexní a integrovaný systém, který zohledňuje potřeby osvojitelských rodin a osvojených dětí, propojuje různé formy podpory a zároveň se zaměřuje na legislativní a institucionální změny, které jsou zásadní na poskytování kvalitních a dostupných služeb. Takto navržený model zajišťuje, že rodiny mají přístup k potřebné podpoře, která jim umožňuje efektivně zvládat všechna úskalí procesu osvojení a následně dosáhnout dlouhodobé stability a funkčnosti.

Diskuze a závěr

Závěry z výzkumného šetření RILSA jednoznačně ukazují, že současná legislativa v oblasti osvojení v České republice v postadopční fázi nedostatečně zohledňuje potřeby osvojitelských rodin. Absence legislativně ukotvené podpory těchto rodin vede k vážnému nedostatku specializovaných služeb, které by mohly poskytovat dlouhodobou a komplexní pomoc osvojitelům a jejich dětem. Výzkumníci RILSA navrhují zlepšení podpory osvojitelských rodin nejen v legislativní úpravě, ale také v investici do odborného vzdělávání a profesního rozvoje pracovníků, kteří umí pracovat s traumatizovanými dětmi a osvojitelskými rodinami jako systémem. Tímto i podporuje některá zjištění autorky Gibbs (2010). Výzkum taktéž odhalil, že český systém postadopční podpory není schopen adekvátně reagovat na dlouhodobé potřeby osvojitelských rodin, zejména v prvních 6 až 12 měsících po osvojení a v období adolescence osvojených dětí. Tento problém je umocněn absencí jakékoliv podpory osvojitelských rodin (př. doprovázení jako je tomu u pěstounských rodin), ale i nedůvěrou osvojitelů, kteří se často zdráhají vyhledat odbornou pomoc, protože se obávají, že by mohli být vnímáni jako neschopní rodiče. Tento jev podtrhuje potřebu vytvoření profesionálního prostředí založeného na podpoře a důvěře, kde by sociální pracovníci a odborníci byli vnímáni jako partneři, nikoliv jako kontrolní autorita. Výzkumné závěry RILSA jsou tak v souladu se zjištěními mnoha zahraničních studií, které opakovaně zdůrazňují důležitost podpůrných služeb zaměřených na

osvojitelské rodiny, včetně analýzy jejich potřeb, poradenství, psychologické podpory, terapeutických intervencí a dlouhodobého doprovázení (př. Gibbs, 2010; Selwyn, Wijedasa & Meakings, 2014).

Kritickým nedostatkem českého systému je absence formální struktury postadopční podpory. Současný stav, kdy osvojitelské rodiny nemají přístup k systematické podpoře, ohrožuje jejich stabilitu a celkovou pohodu. Tento závěr je v souladu s výzkumy z jiných zemí, které zdůrazňují, že legislativní úpravy a existence specializovaných institucí jsou klíčem k zajištění kvalitní postadopční péče (Selwyn, Wijedasa & Meakings, 2014). V mnoha zemích jsou tyto postadopční služby legislativně zakotveny a poskytují osvojitelským rodinám širokou škálu podpůrných programů, včetně psychologické pomoci, vzdělávání a podpůrných skupin (Keenan, 2004).

Výzkum RILSA poukázal i na další, zásadní problém, kterým je nerovnoměrná dostupnost služeb v jednotlivých regionech České republiky. Regionální rozdíly byly rovněž identifikovány v zahraničních výzkumech. Ty potvrzují, že nerovnoměrná dostupnost služeb zvyšuje riziko rodinné nestability a možnosti selhání procesu osvojení (př. Gibbs, 2010; Homden, 2016; King, Gieve, Iacopini, Hahne & Stradling, 2019). Aby byla zajištěna rovnoměrná dostupnost kvalitních služeb, je nutné vytvořit specializované instituce, které budou poskytovat podporu v celé zemi, a zajistit jejich adekvátní financování. Tyto závěry jsou opět v souladu s autory Selwyn, Wijedasa & Meakings (2014).

Výzkum poukázal i na limity ve financování, kdy z důvodu neprovázanosti s legislativou, institucionálním rámcem i dotačními možnostmi není v ČR dostatek komunitních služeb a organizací nabízejících systematickou podporu v postadopční péči osvojitelským rodinám a jejich dětem. Organizace se snaží hledat finanční zdroje mimo rámec státních dotací a tak se často potýkají s omezenými a nepravidelnými zdroji. Toto má přímý dopad na schopnost organizací poskytovat stabilní a kontinuální podporu této cílové skupině, a to zejména v kritických obdobích. Zahraniční zkušenosti (Gibbs, 2010; Homden, 2016; King, Gieve, Iacopini, Hahne & Stradling, 2019) však jasně dokazují, že stabilní financování je zásadní pro udržitelnost kvalitního systému postadopční péče.

Závěrem lze říci, že pokračování podpory osvojitelských rodin i po soudním rozhodnutí o osvojení je nezbytným předpokladem pro úspěšnou adaptaci dětí v rodině. Výzkumná zjištění RILSA ukazují, že implementace dlouhodobé a systematické psychologické podpory, vzdělávání pro osvojitele a dostupnost služeb v regionech jsou nezbytnými kroky pro úspěšné osvojení. Tyto změny však vyžadují zásadní legislativní úpravy, vytvoření jednotné metodiky a dostatečného financování, které by zajistilo rovnoměrnou dostupnost postadopční péče pro

všechny osvojitelské rodiny a osvojené děti v rámci celé České republiky. Výsledky výzkumu tak přinesly řadu prakticky využitelných poznatků, které mohou přispět k legislativním a institucionálním změnám v oblasti procesu osvojení v České republice.

Reference

- Dhami, M. K., Mandel, D. R., & Sothmann, K. (2005). An evaluation of post-adoption services. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/222421854_An_evaluation_of_post-adoption_services
- Gibbs, A. (2010). Parenting adopted children and supporting adoptive parents: messages from research. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 22(2), 44-52. <https://doi.org/10.11157/anzswj-vol22iss2id207>
- Homden, D. (2016). Giving adoptive and foster families the support they need. *Journal of Health Visiting*, 4(11), 546-548. <https://doi.org/10.12968/johv.2016.4.11.546>
- Hozová, L. & Křečková Tůmová, N. (2024). Naplňování potřeb osvojených dětí a osvojitelů. Praha: RILSA. (v recenzi)
- Keenan, E. (2004). The evaluation of training for leaders of foster and adoptive parent support groups., 654-664. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195165005.003.0072>
- King, S., Gieve, M., Iacopini, G., Hahne, A., & Stradling, H. (2019). Are the early benefits of the adoption support fund (therapeutic support for adoptive families) sustainable?. *Journal of Public Mental Health*, 18(1), 66-72. <https://doi.org/10.1108/jpmh-08-2018-0056>
- Lee, B. R., et al. (2020). Parent, child, and adoption characteristics associated with post-adoption support needs. *Social Work Research*. Retrieved from <http://wordpress.clarku.edu/agoldberg/files/2021/01/Leetal.2020.SocialWrkRsrch.pdf>
- Pemová, T., & Ptáček, R. (2022). Data o dětech: sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech. Grada. ISBN 978-80-271-1338-5.
- Rushton, A. (2003). Support for Adoptive Families: a review of current evidence on problems, needs and effectiveness. *adoption & fostering*, 27(3), 41-50. <https://doi.org/10.1177/030857590302700308>
- Sellick, C. (2007). An examination of adoption support services for birth relatives and for post-adoption contact in england and wales. *Adoption & Fostering*, 31(4), 17-26. <https://doi.org/10.1177/030857590703100404>
- Selwyn, J., Wijedasa, D., & Meakings, S. (2014). Beyond the Adoption Order: challenges, interventions and adoption disruption. *Children and Young People Now*, 2014(15), 28-28. <https://doi.org/10.12968/cypn.2014.15.28>

Kontakt

PhDr. Ing. Mgr. Leona Hozová, Ph.D., MBA

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. (RILSA)

Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7 - Holešovice

leona.hozova@rilsa.cz

Mgr. Naděžda Křečková Tůmová, Ph.D.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. (RILSA)

Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7 - Holešovice

nadezda.kreckova@rilsa.cz